

Bibliofilija i bibliomanija

Arbanas, Gabrijela

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:598512>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-05**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Studij: jednopredmetni preddiplomski studij informatologije

Gabrijela Arbanas

Bibliofilija i bibliomanija

Završni rad

Mentor: prof. dr. sc. Jelena Lakuš

Osijek, 2021.

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Odsjek za informacijske znanosti

Gabrijela Arbanas

Bibliofilija i bibliomanija

Završni rad

Društvene znanosti, informacijske i komunikacijske znanosti, knjižničarstvo

Mentor: prof. dr. sc. Jelena Lakuš

Osijek, 2021.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravio te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni. Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, datum 13.09.2021.

Gabrijela Arbanas, 0122231230
ime i prezime studenta, JMBAG

Sadržaj

1. Uvod	3
2. Bibliofilija	4
2.1. Što je bibliofilija: definicija.....	4
2.2. Povijesni pregled razvoja bibliofilije	6
2.3. Najpoznatiji primjeri bibliofila kroz povijest.....	8
2.4. Intelektualni i obrazovni profil bibliofila	11
3. Bibliomanija	11
3.1. Što je bibliomanija: definicije i vidovi	11
3.2. Povijesni pregled razvoja bibliomanije	14
3.3. Primjeri bibliomana kroz povijest	15
3.4. Bibliomani na udaru kritičara.....	20
3.5. Intelektualni, obrazovni i psihološki profil bibliomana	21
3.6. Uzroci, simptomi i liječenje	23
3.7. Mjere zaštite protiv bibliomana.....	24
4. Zaključak	25
5. Literatura	27

Sažetak

Bibliofilija i bibliomanija dva su vrlo slična, ali opet jako različita fenomena. Predmet njihova kolekcioniranja – knjiga - je isti, no razlike među njima su daleko veće. U radu se nastoji precizirati što je to bibliofilija i koje su njezine glavne odlike, donosi se njezin kratak povijesni pregled, navode neki najpoznatiji primjeri, a potom se nastoji dati intelektualni i obrazovni profil bibliofila. Jednako se tako definira i pojam bibliomanije, daje također kratak povijesni pregled ovoga fenomena te navode neki od najpoznatijih primjera bibliomana kroz povijest. Pojašnjava se također kakav je bio stav društva prema njima i mjere koje su se poduzimale u svrhu zaštite knjiga od krađe koja je bibliomanima bila svojstvena, donosi se njihov intelektualni, obrazovni, ali i psihološki profil, nastoje razjasniti, odnosno barem naznačiti, uzroci i simptomi ovoga fenomena te predstaviti vidovi njegova liječenja. U zaključnom se poglavlju nastoji utvrditi razlika između dvaju fenomena te ustanoviti trag koji su i jedni i drugi ostavili u društvu.

Ključne riječi: bibliofilija, bibliomanija, krađa knjiga, sakupljanje knjiga, mjere zaštite

1. Uvod

Ljudi često imaju naviku kolekcioniranja raznih predmeta, pa tako i onih rijetkih, vrijednih i, za mnoge, čudnih. Katkad, međutim, to sakupljanje prelazi u ovisnost.¹ Tema ovog završnog rada su bibliofilija i bibliomanija, dva, na prvi pogled, vrlo slična fenomena, u kojima je sakupljačka strast usmjerena prema istom predmetu – knjizi. Razliku između bibliofilije i bibliomanije teško je odrediti jer je ljubav i ludilo prema knjizi ponekad teško raspoznati, što je Max Sander lijepo opisao konstatiravši da je bibliofil vladar svojih knjiga, dok je biblioman zapravo njihov rob.² Razlika ponajprije ovisi o pogledu, perspektivi, a potom i o samoj razini ludila od koje pojedinac pati. Dok je fenomen bibliofilije puno lakše definirati, fenomen bibliomanije daleko je teže opisati jer postoje brojni njezini vidovi i manifestacije pri čemu je možda najvažnija ona da bibliomani sakupljaju knjige, češće po nekim njihovim vanjskim karakteristikama, nego po sadržaju, koje pritom uopće neće nikada pročitati. Tu opsesiju pokušavaju sakriti od drugih ljudi te se ne osjećaju ugodno kada knjigu moraju dati, prodati ili je se riješiti na neki drugi način.

Oba ova fenomena ne samo što su zanimljiva, nego su, svaki na svoj način, doprinijeli rastu zanimanja za knjige kao materijalnom, duhovnom i kulturnom dobru. Brojni su znameniti bibliofili potakli razvoj bibliografije i, kako se navodi u Hrvatskoj enciklopediji iz sredine 20. stoljeća, „razvitku svih grana književno-kulturne nauke“, a jednako su tako potakli i osnivanje velikih javnih knjižnica koje su jednim dijelom i izrasle iz njihova bogatog fonda.³ Ponovno izdavanje posve rijetkih i vrijednih knjiga, kao i tiskanje još neizdanih starih književnih djela također možemo pripisati bibliofilskim nastojanjima brojnih pojedinaca.⁴ Bibliomanima, pak, iako su nerijetko gomilali knjige bez ikakvog plana, vođeni nekim unutarnjim i često iracionalnim porivom, treba pripisati zasluge za prikupljanje knjižnog blaga, spašavanje mnogih vrijednih knjiga od propadanja, kao i za, jednako kao i kod bibliofila, oblikovanje mnogih javnih knjižnica.⁵ Zapravo, puno onoga što sada znamo o povijesti, kulturi i književnosti, ističe Nicholas Basbanes u knjizi *Gentle Madness Bibliophiles, Bibliomanes and*

¹ Usp. Griffiths, M. Better collate than never: Can collecting be an addiction. URL: <https://drmarkgriffiths.wordpress.com/tag/bibliomania/> (2021-06-12)

² Usp. Sander, Max, Bibliomania. // Journal of Criminal Law & Criminology 34. 3 (1943), 155-161. URL: <https://moodle.ffos.hr/mod/resource/view.php?id=32729> (2021-06-12)

³ Usp. Bibliofilija. // Hrvatska enciklopedija. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. URL: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=7456> (2021-06-12)

⁴ Isto.

⁵ Isto.

the Enternal Passion for Books bilo bi zauvijek izgubljeno ili uništeno da nisu postojala strast i predanost bibliomana prema knjigama i sakupljanju istih.⁶

Ovaj se završni rad sastoji od dva glavna dijela. U prvom dijelu posvećenom bibliofiliji nastoji se precizirati što je to bibliofilija i koje su njezine glavne odlike, donosi se njezin kratak povijesni pregled, navode neki najpoznatiji primjeri, a potom se nastoji dati intelektualni i obrazovni profil bibliofila. Na sličan je način organizirano i poglavlje posvećeno bibliomaniji pa se, nakon definicije samoga pojma, daje povijesni pregled ovoga fenomena i navode neki od najpoznatijih primjera bibliomana kroz povijest. Nakon što se donosi kratak pregled čestih kritika koje su bile adresirane na bibliomane, donosi se njihov intelektualni, obrazovni, ali i psihološki profil te se nastoje razjasniti uzroci i simptomi ovoga fenomena te predstaviti vidovi njegova liječenja. Naposljetku, s obzirom na to da je bibliomanija, uostalom kao i bibliofilija, fenomen koji postoji od kada postoje i knjige, iznose se neke od najvažnijih mjera kojima se nastojalo stati na kraj bibliomanima, posebno onima koji su do knjiga dolazili krađom. U zaključnom se poglavlju sumiraju najvažnije razlike između bibliomana i bibliofila te neke njihove karakteristike.

2. Bibliofilija

2.1. Što je bibliofilija: definicija

Prema enciklopedijskoj natuknici o bibliofiliji koju pronalazimo u Hrvatskoj enciklopediji iz sredine prošlog stoljeća, pojam *bibliofilija*, što i sama etimologija ovog pojma sugerira (od grč. *Βιβλίον* (biblio) »knjiga« i *φιλία* (filija) »ljubav«), predstavlja ljubav prema knjigama kao predmetu sakupljanja, a riječ je obično o po sadržaju vrijednim književnim djelima, koji se uz to odlikuju i "umjetnički izrađenim uvezom, slikovnim ukrasom i skladnim tipografskim slogom".⁷ Suвременa Hrvatska enciklopedija bibliofiliju definira, vrlo slično, „kao strast za sakupljanjem knjiga zbog njihova sadržaja, starine uveza, ilustracija, tiska“, dodajući pritom

⁶ Usp. Dirda, Michael. *Genuine Book Cases: A Gentle Madness, Bibliophiles, Bibliomanes and the Enternal Passion for Books* by Nicholas A. Basbanes. 1995. URL: <https://www.washingtonpost.com/archive/entertainment/books/1995/07/30/genuine-book-cases/18c00df4-ba60-419f-b76d-ae10250d7b08/> (2021-08-22)

⁷Usp. Bibliofilija. // Hrvatska enciklopedija (1941.-1945.). Sv. 2. Str. 504. URL: <https://hemu.lzmk.hr/natuknica.aspx?ID=5276> (2021-08-05)

vjersku, nacionalnu ili koju drugu posebnost kao još neke od odlike knjiga zanimljivih bibliofilima.⁸ Posebnost, rijetkost i dragocjenost knjiga zbog njihova sadržaja, starine, rijetkosti i tiska značajke su koje također Proleksis enciklopedija izdvaja kao ono što definira ovaj pojam.⁹ G. Thomas Tanselle, poznati američki kolekcionar i bibliograf, umjetnost sakupljanja definira kao „gomilanje opipljivih stvari“, pritom navodeći da je jedan od glavnih razloga sakupljanja želja za razumijevanjem prošlosti: „Svaki predmet, promjenom vlasnika, dobiva novo značenje te onoga koji ga posjeduje upoznaje s prošlim vremenima.“¹⁰ Jednako vrijedi i za sakupljanje knjiga. Čovjek, sakupljajući knjige, postaje dio neformalne obitelji prijašnjih sakupljača koji su nekada stekli, posjedovali, brinuli se i na kraju prodali ili oporučili te iste knjige. Mnogi su se bibliofili smatrali posrednicima u kružnom životu knjige ili cijele zbirke dajući je u nasljeđe te je prenoseći iz jedne generacije u drugu.¹¹

Pojam bibliofilije nerijetko se veže i uz pojam „knjiški crv“ ili „knjiški moljac“¹², a predstavlja osobu koja je na neobičan način posvećena čitanju.¹³ U elizabetansko doba ovaj pojam bio je uvredljiv te se u negativnom smislu upotrebljavao za osobe koje previše čitaju, koje su bile predmet prezira, nisu bili cijenjeni u društvu te se na njih gledalo s neodobravanjem. Ovakav stav se iz 17. stoljeća prenio i u 18. i 19. stoljeće. Poznati leksikograf Noah Webster je „knjiške moljce“ definirao kao one koji su ovisni o čitanju i učenju, knjige ne biraju pomno, već ih nekritički čitaju sve redom, pa čak i rječnike. Danas ovaj pojam ima posve pozitivne konotacije i koristi se kako bi se opisao onaj koji „proždrljivo“ čita knjige i koji je jako posvećen čitanju.¹⁴

Problematici bibliofilije kod nas je do sada pisano prilično šturo. Najviše se te problematike, iako ne posve izravno, dotakao Aleksandar Stipčević u prvom djelu svoje poznate trodijelne sinteze *Socijalna povijest knjige u Hrvata: knjiga 1. Srednji vijek (Od prvih početaka*

⁸ Usp. Bibliofilija. // Hrvatska enciklopedija. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. URL: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=7456> (2021-06-12)

⁹ Usp. Bibliofilija. // Proleksis enciklopedija. URL: <https://proleksis.lzmk.hr/11016/> (2021-08-10)

¹⁰ Usp. Tanselle, T. A Rationale of Collecting. *Studies in Bibliography*, 51(1998), str. 1-25. 1998. Citirano prema: Delsaerd, P. *Bibliophiles as Intermediaries: The Case of the Antwerp Book Collector Jean Baptiste Lauwers (1755-1829)*, 42(2012), str. 194. URL: https://www.researchgate.net/publication/270542599_Bibliophiles_as_Intermediaries_The_Case_of_the_Antwerp_Book_Collector_Jean_Baptiste_Lauwers_1755-1829 (2021-06-20)

¹¹ Usp. Isto.

¹² Knjiški moljac ili knjiški crv insekt je koji uništava knjige.

¹³ Usp. Bookworm // Merriam-Webster URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/bookworm> (2021-08-23)

¹⁴ Usp. Is bookworm positive or negative: Are bookworms devoted or addicted // Merriam-Webster URL: <https://www.merriam-webster.com/words-at-play/is-the-meaning-of-bookworm-positive-or-negative> (2021-08-23)

do glagoljskog prvotiska iz 1483. godine) i to u kontekstu vlasnika knjiga u Hrvatskoj.¹⁵ U trećem dijelu navedene sinteze koja obuhvaća razdoblje od početka hrvatskog narodnog preporoda do danas Stipčević problematizira načine na koji su bibliofili spašavali knjižno blago.¹⁶ Daleko se više o fenomenu bibliofilije pisalo u inozemstvu. Tako Svend Dahl u djelu *Povijest knjige* govori o razvoju bibliofilije kroz stoljeća te navodi primjere bibliofila i knjiga koje su bile od najvećeg interesa.¹⁷ Carter i Barker u djelu *ABC for book collectors*,¹⁸ priručniku namijenjenom kolekcionarima knjiga i bibliografima, definiraju preko 700 termina vezanih uz prikupljanje i popis knjiga, od termina kao što su „aukcija“, „almanah“, „godišnjaci“, „bibliografija“, „uvez“, „kodikologija“ i brojni drugi, uključujući i vrlo kratke definicije bibliomana i bibliofila. Nicholas A. Basbanes u djelu *A Gentle Madness: Bibliophiles, Bibliomanes And the Eternal Passion for Books* daje pregled najpoznatijih svjetskih kolekcionara od antike do suvremenog doba.¹⁹ Bibliofilija je predmet zanimanja i brojnih stranih autora blogova kao što je engleski psiholog Mark Griffiths.²⁰

2.2. Povijesni pregled razvoja bibliofilije

Bibliofili postoje od kada postoje i knjige pa ih tako pronalazimo već u starome Rimu. Nije stoga neobično da prvi udžbenik za bibliofile, pod naslovom *Philobiblios*, datira još iz 2. stoljeća, a autor mu je bio Damofil iz Bitinije, rimske provincije na sjeveroistoku Male Azije.²¹ U 14. stoljeću, neposredno prije no što je umro 1345. godine, sličan priručnik napisao je biskup u Durhamu u Engleskoj, Richard de Bury, autor knjige pod naslovom *Philobiblon*. Prvi je koristio pojam bibliofilije te je u navedenoj knjizi pokušao utvrditi estetsku i etičku vrijednost sakupljanja i posjedovanja knjiga.²² Djelo *Philobiblon* napisao je kao priručnik svim

¹⁵ Stipčević, Aleksandar. *Socijalna povijest knjige u Hrvata: knjiga 1. Srednji vijek (Od prvih početaka do glagoljskog prvotiska iz 1483. godine)*. Zagreb: Školska knjiga, 2004. Str. 185-196.

¹⁶ Stipčević, A. *Socijalna povijest knjige u Hrvata: Knjiga III. Od početka hrvatskog narodnog preporoda (1835.) do danas*. Zagreb: Školska knjiga, 2008. Str. 399-422.

¹⁷ Dahl, S. *Povijest knjige: od antike do danas*. Zagreb: Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1979. Str. 122-126, 135-137, 141-146.

¹⁸ Carter, John., Barker, Nicolas. *ABC for book collectors*, New Castle, Delaware: Oak Knoll Press and the British Library, 2004.

¹⁹ Usp. Basbanes, N. A. *A Gentle Madness: Bibliophiles, Bibliomanes, and Eternal Passion for Books*. New York: Henry Holt and Company, 1995. Str. 9, 39-55, 169-172, 173-175.

²⁰ Griffiths, M. Nav.dj. URL: <https://drmarkgriffiths.wordpress.com/tag/bibliomania/> (2021-08-15)

²¹ Usp. Bibliofilija. // Hrvatska enciklopedija. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. URL: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=7456> (2021-06-12)

²² Usp. Bibliofilija. // Hrvatska enciklopedija (1941.-1945.). Sv. 2. Str. 504. URL: <https://hemu.lzmk.hr/natuknica.aspx?ID=5276> (2021-08-05)

bibliofilima i onima koji se tako osjećaju, odnosno kako bi promovirao bibliofiliju u društvu.²³ Priručnik ima dvadeset poglavlja koja na različite načine tematiziraju problematiku kolekcioniranja knjiga i bibliofilije, kao što su *Bogatstvo mudrosti nalazi se u knjigama, O prednosti ljubavi prema knjigama, Tko bi trebali biti posebni ljubitelji knjiga, O načinu na koji bismo trebali posuđivati studentima, Što misliti o cijeni pri kupovanju knjiga, O postupnom usavršavanju knjiga, Tužba knjiga protiv posjednika, Brojne mogućnosti koje smo imali sakupljajući knjige* i drugi.²⁴ Priručnik je prvi puta bio tiskan tek po otkriću tiska, u drugoj polovici 15. stoljeća (1473.), u Kölnu, a idućih su stoljeća uslijedila diljem Europe brojna njegova izdanja.

S otkrićem tiska u drugoj polovici 15. stoljeća bibliofilija doživljava polet te prodire i u šire društvene slojeve, no još veći zamah doživljava tijekom 18. i 19. stoljeća, pri čemu prednjače Engleska, Francuska, Nizozemska, Njemačka i Italija, ali i Rusija, Češka i Poljska, kojima se tijekom prve polovice 20. stoljeća pridružuje i SAD.²⁵ U Francuskoj je, primjerice, bibliofilija doživjela vrhunac u 18. stoljeću za vrijeme Luja XV kada i knjižna umjetnost doživljava veliki polet, čemu su pridonijele knjige s vinjetama zbog kojih se potražnja za knjigama povećala kao i sama njihova cijena. Sakupljači knjiga bili su voljni odvojiti novac jednako lako za suvremene knjige i za knjige iz prošlih stoljeća, kako bi vlastitu privatnu knjižnicu dodatno proširili i obogatili. Brojni bibliofili koji su prodavali knjige u Parizu imali su raznolike klijente te su tako cijene knjiga konstantno rasle.²⁶

Tijekom 20. stoljeća osnivaju se brojna bibliofilska društva, a 1994. godine u SAD-u je pokrenut, zahvaljujući Michaelu Medelinu elektronički sustav *The Bibliophile Mailing List* koji okuplja prodavače i sakupljače starih i rijetkih knjiga na jednom mjestu.²⁷ Na ovoj platformi knjižničari, prodavači knjiga, studenti i svi koji vole knjige razmjenjuju mišljenja i dijele novosti o temama koje su bibliofilima od koristi i koje ih zanimaju te postavljaju oglase o knjigama koje traže ili stavljaju na prodaju.²⁸

²³ Usp. Dibdin, T. F. *The Project Gutenberg eBook of Bibliomania; or Book- Madness*, 2009. Str. 13-16. URL: <https://www.gutenberg.org/files/28540/28540-h/28540-h.htm> (2021-06-10)

²⁴ De Bury, R. *Philobiblon*. URL: <https://www.gutenberg.org/files/626/626-h/626-h.htm> (2021-09-02)

²⁵ Usp. Bibliofilija. // Hrvatska enciklopedija (1941.-1945.). Sv. 2. Str. 504. URL: <https://hemu.lzmk.hr/natuknica.aspx?ID=5276> (2021-08-05)

²⁶ Usp. Dahl, S. Nav.dj.str. 122-123.

²⁷ Usp. *The Bibliophile Mailing List*. URL: <http://www.bibliophilegroup.com/> (2021-09-02)

²⁸ Usp. Isto.; *Biblio- Discussion, buying and selling of rare, scarce, out-of-print, and collectible books and related material*. URL: http://bibliophilegroup.com/mailman/listinfo/biblio_bibliophilegroup.com (2021-09-01)

U mnogim zemljama izlaze bogato ilustrirane bibliografske revije i časopisi. U Zagrebu 1905. godine izlazi časopis *Hrvatski bibliofil*,²⁹ prvi hrvatski bibliotekarski časopis osnovan od strane knjižničara i hrvatskog kulturnog djelatnika Velimira Deželića (1864.-1941.), a, iako je bilo drugačije zamišljeno, izašao je samo 1905. godine sa tri broja u dva sveska.³⁰ *Hrvatski bibliofil* trebao je biti časopis u kojemu se, uz znanstvene članke bibliotečne znanosti, može pronaći sve ono što pravog bibliofila može zanimati: javne i privatne knjižnice, stare i rijetke knjige, znameniti rukopisi, minijature, uvezi, povijest hrvatskih tiskara, ex librisi kao i što cjelovitiji popis svih knjiga koje izlaze na hrvatskom jeziku.³¹

2.3. Najpoznatiji primjeri bibliofila kroz povijest

Kao što je spomenuto, bibliofili postoje od kada postoji i knjiga, pa je tako već u starom Rimu postojao velik broj bibliofila, kao što je, primjerice, Ciceron koji je posjedovao privatne knjižnice u samom Rimu i izvan njega.³² Možda najpoznatiji bibliofil tijekom srednjeg vijeka bio je engleski biskup Richard de Bury (1287.-1345.), kojega nitko i ništa nisu mogli spriječiti da dođe do željene knjige.³³ Tvrdio je kako knjiga nije samo objekt koji predstavlja raskoš, nego i izvor znanja i mudrosti, o čemu je, između ostalog, pisao i u spomenutoj knjizi pod naslovom *Philobiblon*.³⁴ Petrarca o Bury-u kaže kako njegova strast prema sakupljanju knjiga nije imala granica.³⁵ Osim nekoliko knjižnica koje je imao u palačama, pod njegova doma bio je prekriven knjigama te oni koji su ga posjećivali nisu do njega mogli doći od svih tih knjiga. Imao je inače pristup većini samostanskih knjižnica, a čitao je prašnjave sveske čuvane u škrinjama koje nisu bile otvarane mnogo godina.³⁶ Posjedovao je više knjiga nego svi drugi biskupi zajedno.³⁷

Osobito je velik broj bibliofila bilo za vrijeme humanizma i renesanse. Strastveni bibliofil, vojvoda Federico II. Iz Montefeltra, gospodar Urbina, u svojoj je palači stvorio jednu

²⁹ Usp. Bibliofilija. // Hrvatska enciklopedija. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. URL: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=7456> (2021-06-12)

³⁰ Usp. Sorokin, Branka. Časopis „Hrvatski bibliofil”. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 38 (1995), str. 137-138.

³¹ Usp. Isto, str. 138-139.

³² Usp. Stipčević, Aleksandar. Sudbina knjige. Lokve: Naklada Benja, 2000. Str. 303.

³³ Sheridan-Spiegel, Martin. Richard d'Aungerville de Bury, 1287-1345. Emory University. ProQuest Dissertation Publishing, 1986. Str. 11. URL: <https://www.proquest.com/docview/303446130> (2021-08-22)

³⁴ Usp. Sander, M. Nav.dj., str. 160.

³⁵ Usp. Dibdin, T. F. Nav.dj., str. 13-16.

³⁶ Usp. Isto, str. 185-187.

³⁷ Usp. Cannon, J. Richard De Bury, 2018. URL: <https://www.encyclopedia.com/people/literature-and-arts/libraries-books-and-printing-biographies/richard-de-bury> (2021-08-20)

od najbogatijih i najdragocjenijih renesansnih knjižnica u Europi. Bio je bogat, ali je svoje knjige istinski volio te je njima bio ponosan. Gostima je rado pokazivao rijetke knjige koje je uspio nabaviti, a većinom su to bile rukopisne knjige na pergameni ukrašene minijaturama najpoznatijih majstora. Njegovi su gosti, obično utjecajni, ali bez velike naobrazbe, cijenili knjige po njihovom vanjskom izgledu te je Federico posebno pazio na knjižne uveze. Vespasiano Bisticci, biograf koji je u Firenci imao najpoznatiju prepisivačku radionicu i kod kojeg je vojvoda često naručivao rukopise, sve knjige iz Federicove zbirke opisao je kao „lijepo u najvećoj mjeri, napisane perom i nijedna među njima nije tiskana“.³⁸ Kasnije su istraživači utvrdili da je posjedovao i tiskane knjige, ali ih je smatrao manje vrijednima jer su ih si mogli priuštiti i ljudi koji nisu bili vojvode, niti su imali palače.³⁹ Osim njega, veliki su bibliofili u doba humanizma i renesanse bili i Francesco Petrarca, Niccolò Niccoli, Poggio Bracciolini i drugi, iako će se njihov broj znatno povećati tek nakon otkrića tiska.

U 18. stoljeću po kolekcioniranju knjiga bio je jako poznat Jean Baptiste Lauwers (1755.-1829.). Svoju privatnu knjižnicu izgradio je kupovinom knjiga na brojnim aukcijama, pri čemu su knjige većinom bile iz Francuske i Nizozemske. Aukcije su inače privukle brojne poznate bibliofile kao što su Charles van Hulthem i Richard Heber. Brojni su ljudi Lauwersu dali vrijedne predmete u znak povjerenja da će knjige dobro čuvati i o njima se brinuti.⁴⁰

Nakladnik Hubert Howe Bancroft (1832.-1918.) iz San Francisca tvrdio je da nije opsjednut knjigama, ali je u slobodno vrijeme počeo sakupljati američke vestern romane, a kasnije i stare i rijetke knjige, do kojih je dolazio kupovinom u knjižarama i antikvarijatima. Ukupno je prikupio 65 000 svezaka i 100 000 rukopisa koje je kasnije prodao Sveučilišnoj knjižnici u Kaliforniji za 150 000 dolara.⁴¹

Ruski cenzor Andrej Ivanovič Ostroglazov (1872.-1908.), sin poznatog ruskog bibliofila Ivana Mihajloviča Ostroglazova koji je krajem 19. stoljeća imao bogatu zbirku starih knjiga, bavio se bibliološkim pitanjima te je bio pomoćnik tajnika Moskovskog cenzorskog povjerenstva gdje je 1900. godine postao i inspektor za tisak i knjižarstvo. Njegova je zadaća bila da budno prati nakladničku produkciju u državi te da reagira ako se na tržištu pojavi neka knjiga koje se smatrala “opasnom“. Koristeći svoj položaj počeo je sakupljati knjige koje je sam proglasio zabranjenima ili koje su otprije zabranjene tako što je tražio da mu se takve knjige

³⁸ Usp. Usp. Stipčević, A. Nav.dj. (2000.). str. 181-182.

³⁹ Usp. Isto.

⁴⁰ Usp. Delsaerd, P. Nav.dj., str. 196-197.

⁴¹ Usp. Basbanes, N. A. Nav.dj., str. 169-172.

dostave kako bi ih pročitao u svojstvu službenog cenzora te ih je zatim stavljao u vlastitu privatnu zbirku. Njegova je knjižnica očuvana te se nalazi u Državnoj javnoj povijesnoj knjižnici u Moskvi.⁴²

Već spomenuti autor knjige *A Gentle Madness: Bibliophiles, Bibliomanes, and the Eternal Passion for Books* (1995.), Nicholas Basbanes, uspio je prikupiti zavidnu zbirku knjiga, njih čak 15 000. Knjige i nadalje čine važan dio njegova života jer su mu, kako kaže, preokrenule život, te vjeruje da će ih prikupljati do kraja svog života.⁴³

Na hrvatskom povijesnom prostoru također bilježimo veći broj bibliofila. Doduše, sve do 11. stoljeća gotovo da nema privatnih vlasnika knjiga, već su knjige najvećim dijelom pripadale samostanima koja su bila jedina žarišta pismenosti. Čak i kasnije, sve do sredine 15. stoljeća, rijetki su pojedinci mogli nabaviti knjige za svoje knjižnice jer im je zbog visoke cijene ona bila nepristupačna.⁴⁴ Otkrićem tiska i padom cijena knjizi, situacija se ponešto mijenja te na hrvatskom povijesnom prostoru pronalazimo prve vlasnike knjiga. Mnogi među njima, a uglavnom je bilo riječ o učenim ljudima, bili su potaknuti željom da očuvaju knjiško blago od propadanja i zaborava. Najzaslužniji za očuvanje mnogih hrvatskih rukopisa i knjiga zasigurno je bio Dubrovčanin fra Inocencije Čulić (1782.-1852.), inače profesor filozofije i bogoslovlja u samostanu Male braće, koji se, nakon što je oglušio, potpuno posvetio pronalaženju i prikupljanju starih knjiga i rukopisa, često ih i otkupljujući od siromašnih vlastelina i drugih ljudi. Knjižnu građu skupljao je više od 40 godina, a cilj mu je bio sakupiti i očuvati knjige kako bi poslužile budućim znanstvenicima.⁴⁵ Njegov nešto mlađi sugrađanin, Petar Frano Martecchini (1806.-1900.), poznati dubrovački tiskar i nakladnik, sakupljao je rukopise starih dubrovačkih pisaca, a svoju je zbirku kasnije predao knjižnici samostana Male braće.⁴⁶

Stare rukopise i knjige, ali i arhivsku građu, skupljao je i očuvao od propasti i zaborava i nadbiskupijski kancelar Zadrani Ivan Gurato (1804.-1874.). Prikupio je oko 3 000 svezaka te ih je prije smrti ostavio zadarskom Kaptolu.⁴⁷

Veliki bibliofili bili su i Adam Baltezar Krčelić (1715.-1778.), Lj udevit Gaj (1809.-1872.), Ivan Kukuljević Sakcinski (1816.-1889.), Baltazar Bogišić (1834.-1908.), ban Nikola

⁴² Usp. Stipčević, A. Nav.dj. (2000.). str. 99-100.

⁴³ Usp. Davis, W. Bible for Bibliophiles: Basbanes' A Gentle Madness Confounds the Naysayers. URL: <http://abacus.bates.edu/pubs/mag/97-Spring/bibliophile.html> (2021-09-02)

⁴⁴ Usp. Stipčević, A. Nav.dj. (2004.), str. 186.

⁴⁵ Usp. Stipčević, A. Nav.dj. (2008.). str. 401-402.

⁴⁶ Usp. Isto, str. 404.

⁴⁷ Usp. Isto, str. 407.

Tomašić (1864.-1918.) i drugi, a pronalazimo ih i među članovima obitelji Šubić, Cipiko, Zrinski, Čulić, Brlić, itd. ⁴⁸ Svi su oni na neki način pridonijeli hrvatskoj baštini, kulturi, znanosti i književnosti. Prikupljali su stare knjige i rukopise kupovinom, posudbom, a neki su ih čak i prepisivali. Sakupljali su knjige i rukopise iz domoljublja, zabave, iz čiste ljubavi prema pisanim riječima, a katkad i zbog hvalisanja.⁴⁹

2.4. Intelektualni i obrazovni profil bibliofila

Bibliofili su kroz povijest dolazili uglavnom iz viših društvenih slojeva koji su ujedno bili i učeniji i obrazovaniji. Često su to bili svećenici, kneževi i plemići. Plemići su nerijetko darivali crkve i samostane knjižnim blagom iz privatnih zbirki.⁵⁰ S ponosom su drugima pokazivali svoje knjižnice te se njima naveliko hvalili. Po knjigama bi pisali bilješke, vlastita zapažanja i mišljenja o pročitanom, a vlastitu privatnu zbirku jako su voljeli te se o istoj odlično brinuli.⁵¹ Knjige su sakupljali iz ljubavi prema čitanju, obično prema vlastitim intelektualnim preferencijama, a bilo je i mnogo onih, kao što smo mogli vidjeti, koji su knjige prikupljali iz želje da ih sačuvaju od propasti i zaborava te da sačuvaju kulturnu baštinu svoga naroda.

3. Bibliomanija

3.1. Što je bibliomanija: definicije i vidovi

Brojne su definicije bibliomanije, no, općenito govoreći, bibliomanija je poriv za sakupljanjem, posjedovanjem i gomilanjem knjiga bez obzira na njihov žanr, vrijednost, autora ili temu kojoj se biblioman vrlo teško može oduprijeti.⁵² Bibliomanija doslovno znači knjižno ludilo.⁵³ Hrvatska enciklopedija bibliomaniju (grč. *Βιβλίον* „knjiga“ i *μανία* „ludilo“) definira kao fanatično prisvajanje i gomilanje knjiga bez obzira na njihovu unutarnju ili znanstvenu vrijednost te opisuje bibliomane kao osobe koje većinom žarko žele knjige zbog njihovih vanjskih karakteristika i/ili nekih sporednih značajki ili, pak, zbog neuobičajenih sudbina

⁴⁸ Usp. Bibliofilija. // Hrvatska enciklopedija. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. URL: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=7456> (2021-06-12)

⁴⁹ Usp. Stipčević, A. Nav.dj. (2008.), str. 407-408.

⁵⁰ Usp. Stipčević, A. Nav.dj. (2004.), str. 188.

⁵¹ Usp. Usp. Stipčević, A. Nav.dj. (2000.). str. 99-100. 173, 179-182.

⁵² Usp. Khurana, S. Can one be mad (and not just in love) about books (BIBLIOMANIA)?, 2018. URL: <https://medium.com/beatbluewhalechallenge/bibliomania-41759e0c7a6e> (2021-06-13)

⁵³ Usp. Paknikar, S. Bibliomania / Bibliokleptomania- A Psychiatric Disorder, 2015. URL: <https://www.medindia.net/patients/patientinfo/bibliomania.htm> (2021-06-10)

vlasnika i njihovih zbirki knjiga.⁵⁴ Na sličan način bibliomanija je definirana i u Proleksis enciklopediji.⁵⁵ Britanski novinar, književnik i nakladnik George Holbrook Jackson (1874.-1948.), inače jedan od vodećih bibliofila svoga vremena, u svojoj knjizi *Anatomija bibliomana* (1930.) navodi kako je bibliomanija neumjerena ili pokvarena ljubav prema knjigama te je definira kao iskvarenu bibliofiliju.⁵⁶ Definirati je možemo i kao neku vrstu opsesivno-kompulzivnog poremećaja pri čemu postoji mogućnost liječenja dvama načinima - psihoterapijom ili antidepresivnim lijekovima. Ovaj poremećaj može se pretvoriti u mentalnu bolest kada počne ometati osobu u njezinu obavljanju svakodnevnih poslova i obveza.⁵⁷ Bibliomanom nazivamo i nekoga tko voli da su mu knjige pozlaćene, dobro uvezane i ukoričene, čiste, lijepe i bez prašine te, isto tako, i netko kome u vezi knjiga nije važno ništa osim korica, o čemu svjedoči i francuski graver Jean le Pautrea koji je živio i radio tijekom 17. stoljeća.⁵⁸ Bibliomani ne prikupljaju knjige kako bi ih čitali i/ili iz njih učili, nego kako bi se njima hvalili, kako bi im krasile domove i slično.⁵⁹ Norman Weiner, američki filozof i matematičar, u svom teoretskom članku *On bibliomania* (1966.) definira bibliomaniju kao prihvatljivo ponašanje koje podilazi čovjekovu egu i stvaranju idealne slike o samome sebi.⁶⁰ Weiner, također, sakupljanje knjiga prepoznaje kao aktivnost kojom se osoba liječi od traumatskih iskustava te tako bibliomaniju odmiče od pojma „ovisnosti“.⁶¹

Inače, prvi koji je taj termin osmislio bio je engleski bibliograf i anglikanski svećenik Thomas Frognall Dibdin (1776.-1847.), autor bibliografije o istaknutim kolekcionarskim zbirkama u Engleskoj pod naslovom *Bibliomania ili Book Madness*, pa se stoga nerijetko ovaj fenomen naziva i *Dibdinov sindrom*. U prvom izdanju knjige (1809. godine) na 80 je stranica dijagnosticirana „bolest knjige“ za koju se nastoji pronaći lijek te se objašnjava disfunkcija opsesivnog prikupljanja knjiga. U drugom izdanju (1811. godina) na gotovo 800 stranica opisana je povijest prikupljanja knjiga te su pojašnjeni simptomi samog bibliomanskog ponašanja. On je ljubav prema knjigama definirao kao hvalevrijednu i jednu od najrazumnijih

⁵⁴ Usp. Bibliomanija. // Hrvatska enciklopedija (1941.-1945.). Sv. 2. Str. 514. URL: <https://hemu.lzmk.hr/Natuknica.aspx?ID=5279> (2021-08-08)

⁵⁵ Usp. Bibliomania. // Proleksis enciklopedija. URL: <https://proleksis.lzmk.hr/52101/> (2021-08-08)

⁵⁶ Usp. Metz, Bernhard. Bibliomania and the Folly of Reading. // *Comparative Critical Studies* 5 (2008), 2-3, str. 250.

⁵⁷ Isto.

⁵⁸ Isto.

⁵⁹ Isto, str. 254.

⁶⁰ Usp. Griffiths, M. Nav.dj. URL: <https://drmarkgriffiths.wordpress.com/tag/bibliomania/> (2021-08-15)

⁶¹ Usp. Sander, M. Nav.dj. Citirano prema: Griffiths, M. D. Hooked and booked, 2013. URL: <https://www.psychologytoday.com/intl/blog/in-excess/201309/hooked-and-booked> (2021-06-10)

bolesti, čiji su simptomi strast prema velikim izdanjima na finom papiru, ilustriranim izdanjima, jedinstvenim izdanjima, onim tiskanim na pergameni, kao i prvim autentičnim izdanjima.⁶²

Bibliomanija nije samo svojstvena europskom kulturnom prostoru. U Japanu, primjerice, bibliomaniju nazivaju *tsundoku*. Pod tim se pojmom podrazumijeva sakupljanje gomile knjiga koje zapravo neće biti nikada pročitane, a smatra se da je tim izrazom prvi puta bio 1879. godine opisan jedan profesor koji je posjedovao jako mnogo knjiga, ali ih nikada nije čitao.⁶³ Ipak, ovaj pojam u japanskoj kulturi i jeziku nema negativne konotacije kakve bibliomanija obično ima i ne drži se opsesivno-kompulzivnim poremećajem, već se smatra da je ipak riječ o pokušaju čitanja knjiga koji na kraju obično biva neuspješan.⁶⁴

Da je bibliomanija vrlo kompleksan fenomen dokazuju i razni vidovi bibliomanije koji postoje, kao što su *biblioklazam* (spaljivanje knjiga ili libricid), *biblioklepticizam* ili krađa knjiga,⁶⁵ *bibliolatrija* (obožavanje ili štovanje knjige, pretjerano vjerovanje svemu što u knjizi piše, pri čemu se ovim fenomenom u kršćanstvu često opisuje ekstremna privrženost Bibliji i njenoj nepogrešivosti). Također, postoje još i *bibliobibul* (osoba koja previše čita), *abibliofob* (koji se boji da će ostati bez knjiga za čitanje), *biblioklast* (sakuplja knjige da bi ih uništio), *bibliofob* (onaj koji se boji knjiga), *bibliofag* (osoba koja ždere knjige, doslovno ili preneseno), *bibliotaf* (onaj koji knjige skriva ili pokapa) i drugi.⁶⁶

O problematici bibliomanije u nas također nije mnogo pisano. Dijelom je se dotiče Aleksandar Stipčević u djelu *Socijalna povijest knjige u Hrvata: knjiga 1. Srednji vijek (Od prvih početaka do glagoljskog prvotiska iz 1483. godine)* kada piše o načinima na koje su se kroz povijest knjige štitile od krađe.⁶⁷ Toga se konteksta Stipčević dotiče i u trećem dijelu *Socijalne povijesti knjige u Hrvata*.⁶⁸ U knjizi *Sudbina knjige* Stipčević također problematizira fenomen bibliomanije, a naglasak stavlja na položaj knjige u društvu te kritičare bibliomana kojih je kroz povijest bilo mnogo.⁶⁹ Strana je literatura daleko bogatija. Spomenimo samo već

⁶² Usp. Metz, Bernhard. Nav. dj., str. 260. ; Berry, L. Bibliomania: the strange history of compulsive book buying, 2017. URL: <https://www.theguardian.com/books/2017/jan/26/bibliomania-the-strange-history-of-compulsive-book-buying> (2021-06-10)

⁶³ Usp. Fletcher, B. 10 Things You May Not Know About Bibliomania, 2019. URL: <https://listverse.com/2019/06/15/10-things-you-may-not-know-about-bibliomania/> (2021-06-10)

⁶⁴ Usp. Isto.

⁶⁵ The Antiquarian Booksellers' Association of America (ABAA) opisuje pet tipova kradljivaca knjiga: kleptoman koji se ne može suzdržati da knjigu ne ukrade, lopov koji krade radi zarade, onaj koji krade iz bijesa, koji krade zbog osobnih potreba te povremeni lopov. Usp. Weihs, J. Interfaces: When Bibliomania Becomes Theft. // *Technicalities* 32, 6(2012), str. 14.

⁶⁶ Usp. Metz Bernhard. Nav. dj., str. 252. ; Biblio-što? URL: <http://afirmator.org/biblio-sto/> (2021-06-10)

⁶⁷ Usp. Stipčević, A. Nav.dj. (2004.), str. 291-302, 310.

⁶⁸ Usp. Stipčević, A. Nav.dj. (2008.), str. 431-438.

⁶⁹ Usp. Stipčević, A. Nav.dj. (2000.), str. 173-187, 301-326.

spomenuto djelo Nicholasa A. Basbanesa *A Gentle Madness*, koje je upravo posvećeno fenomenu bibliomanije, navodeći pritom i brojne primjere bibliomana.⁷⁰ Problematika bibliomanije često privlači pozornost i brojnih autora inozemnih blogova kao što su Bailey Fletcher,⁷¹ Mark Griffiths,⁷² Lorraine Berry,⁷³ i drugi.

3.2. Povijesni pregled razvoja bibliomanije

Bibliomanija, kao i bibliofilija, postoji zapravo od kada postoje knjige pa prve bibliomane pronalazimo već na Starom Istoku, u razdoblju prije Krista kada su egipatski robovi ulazili u grobnice i krali papirusne svitke od pokojnika.⁷⁴ Kao jedan od najranijih primjera bibliomana svakako je i primjer asirskog kralja Asurbanipala koji je krađom sakupio knjige za osnivanje javne državne knjižnice.⁷⁵ Svojevrsna je bila i rimskoj aristokraciji u carskom Rimu koja je svoje privatne knjižnice držala statusnim simbolom.⁷⁶

U novom vijeku u Francuskoj se, primjerice, bibliomanija najranije spominje 1654. godine, kada je o toj, kako je držao, bolesti pisao Guy Patin (1601.-1672.), francuski pjesnik i književnik, navodeći da bibliomanima treba zabraniti pristup knjigama.⁷⁷ Vrijeme je to u kojem se u Francuskoj sve više počinju tiskati luksuznije knjige namijenjene onima koji će ih kupovati, ali ne i čitati. Shodno tomu, francuski pisac, učitelj i moralist Jean de La Bruyère (1645.-1696.) u svojoj je knjizi *Teofrastovi karakteri prevedeni s grčkog te karakteri ili običaji ovoga stoljeća* (1688.) istaknuo moralnu izopačenost visokog francuskog društva te je posebnu pažnju posvetio bibliomanima, odnosno „snobovima koji kupuju knjige kako bi ukrasili domove“.⁷⁸ U drugoj polovici 18. stoljeća objavljivani su i vodiči za prikupljanje knjiga u kojima su se nalazile upute o tome što je vrijedno prikupiti te kako to i prepoznati, što je bibliomanima uvelike

⁷⁰ Usp. Basbanes, N. A. Nav.dj. Str. 34, 27-28, 110.

⁷¹ Usp. Fletcher, B. 10 Things You May Not Know About Bibliomania, 2019. URL: <https://listverse.com/2019/06/15/10-things-you-may-not-know-about-bibliomania/> (2021-06-10)

⁷² Griffiths, M. D. Hooked and booked, 2013. URL: <https://www.psychologytoday.com/intl/blog/in-excess/201309/linked-and-booked> (2021-06-10)

⁷³ Usp. Berry, L. Bibliomania: the strange history of compulsive book buying, 2017. URL: <https://www.theguardian.com/books/2017/jan/26/bibliomania-the-strange-history-of-compulsive-book-buying> (2021-06-10)

⁷⁴ Usp. Raven, J. Debating Bibliomania and the Collection of Books in the Eighteen Century. // Library and information history, 29, 3(2013.), str. 197-198.. URL: https://courses.helsinki.fi/sites/default/files/course-material/4680976/Raven_Debating%20bibliomania%20and%20book%20collecting.pdf (2021-06-10)

⁷⁵ Usp. Stipčević, A. Nav.dj. (2000.). str. 55-56, 327-328.

⁷⁶ Usp. Isto, str. 302-304.

⁷⁷ Usp. Metz, B.. Nav.dj., str. 254.

⁷⁸ Usp. Stipčević, A. Nav.dj. (2000.). str. 183.

pomoglo u odabiru knjiga kojima se mogu pohvaliti.⁷⁹ Određena izdanja inkunabula, grčkih i latinskih tekstova te tekstova na romanskim jezicima bila su na vrhu ljestvice knjiga vrijednih sakupljanja, a vrijednost Gutenbergove Biblije i prvog Shakespeareovog Folia je opadala. Interes za njima bio je nizak, ali su svakako bili cijenjeni.⁸⁰ Tijekom druge polovice 18. stoljeća u mnogim privatnim knjižnicama u Engleskoj vrijednost prikupljanja rijetkih knjiga sve je više rasla, a važna je bila veličina i broj samih knjiga. I inače, diljem Zapadne Europe, srednja klasa je izgradila više knjižnica no ikad kako bi ukrasila svoj dom i kako bi se podičila novim društvenim statusom. Krajem 18. stoljeća raste i proizvodnja namještaja za knjižnicu – razne vrste polica za knjige, stolova za knjižnice, ogledala, globusa i drugih predmeta. Također, dolazi do porasta sakupljanja rijetkih knjiga. sve više i više kolekcionara cijeni prva izdanja bez obzira na njihov sadržaj.⁸¹

Da je bibliomanija sve više uzimala maha i u razdobljima koja su slijedila svjedoči i već spomenuto Dibdinovo djelo *Bibliomania; or, BookMadness; Containing Some Account of the History, Symptoms, and Cure of this Fatal Disease*, izašlo početkom 19. stoljeća u kojem autor, kao što je već spomenuto, dijagnosticira „bolest knjige“, donosi pregled povijesti prikupljanja knjiga te pojašnjava simptome bibliomanskog ponašanja.⁸² Da takvo ponašanje nije bilo toliko rašireno, zasigurno Dibdin ne bi došao na ideju objaviti knjigu takvog sadržaja. U 19. stoljeću, naime, sakupljanje knjiga je postalo strast i srednje klase, koja je u kratkom vremenu došla u posjed ogromnih hrpa knjiga i zbog toga je biblioman smatran štetočinom koja destabilizira književnost i kulturu svojom ekscentričnošću.⁸³ Bibliomanska ponašanja nisu nestala niti u kasnijim razdobljima, o čemu svjedoče i brojni primjeri bibliomana 20. stoljeća.

3.3. Primjeri bibliomana kroz povijest

Najstariji kradljivci knjiga pojavili su se u faraonskom Egiptu. Kradljivci su ulazili u grobnice kako bi, između ostalog, ukrali papirusne knjige koje su pokojnicima ostavljali njihovi rođaci. Nisu znali čitati, ali su vjerovali da knjiga ima veliku moć u zaštiti pokojnika u podzemnom svijetu od zlih demona i duhova. Jer, ako su bile moćne da zaštite faraone, morale su jednako

⁷⁹ Usp. Raven, J. Nav.dj., str. 197.

⁸⁰ Usp. Isto.

⁸¹ Usp. ,Isto, str. 199.

⁸² Usp. Metz Bernhard. Nav.dj., str. 260.

⁸³ Usp. Raven, J. Nav.dj., str. 197-198.

djelovati u zaštiti lopova. Takvi su pothvati često bili opasni zbog silnih stražara koji su čuvali grobnice, no često su i stražari pomagali pljačkašima ili pak sami pljačkali grobnice.⁸⁴

Asirski kralj Asurbanipal (7. stoljeće pr. Kr.) u Ninivi je stvorio knjižnicu koja je okupila svo knjižno blago koje su stvorile prethodne civilizacije Mezopotamije. Dao je prepisati djela iz povijesti, astronomije, matematike i drugih te je često glinene pločice oduzimaо vlasnicima da bi ih smjestio u kraljevsku knjižnicu, a čak su i njegovi vojskovođe iz osvajačkih ratova znali donositi gomile knjiga ili glinenih pločica, koje bi se potom prevodile na asirski jezik i čuvale za buduće naraštaje. Arheolozi su, sredinom 19. stoljeća, iskopali ostatke njegove knjižnice sa više od 20 000 glinenih pločica.⁸⁵

Bibliomane nalazimo i kasnije u povijesti. Navedimo primjer francuskog političara Antoinea Marie Henri Boularda (1754.-1825.), kojeg je strast prema kupovanju knjiga odvušla i od posla pa je svo svoje vrijeme posvetio knjigama. Nije ga zanimala kvaliteta, nego veličina vlastite zbirke. U kratkom vremenu kuća mu je od podruma do tavana bila prepuna knjigama, a žena ga je, kako bi ga spriječila u daljnjem kupovanju, nagovorila da napravi katalog, što je neko vrijeme i funkcioniralo. Izbjegavao bi knjižare, no nakon nekog vremena nije mogao odoljeti porivu te se vratio kupovini knjiga zbog čega nije dolazio kući po par dana jer je morao nadoknaditi izgubljeno vrijeme. Boulardova zbirka sastojala se od 800 000 knjiga.⁸⁶ U tadašnjoj Europi njegova je knjižnica bila po broju knjiga jedna od najvećih knjižnica.⁸⁷

Johann Georg Tinius (1764.-1846.), protestantski svećenik iz Poserne smatran je primjerom staloženog obiteljskog čovjeka. Njegova najveća strast bila je prema sakupljanju knjiga. Nije oklijevao trenutka dok je knjige stavljao na prvo mjesto u svom životu, a obitelj na drugo, pogotovo kada bi se pojavila neka vrijedna knjiga, pa bi je kupio po većoj cijeni nego što su njihova obiteljska primanja. Do novca je dolazio krađom, ne libeći se ubiti osobu koju bi pokrao. Sumnjičilo ga se za nekoliko ubojstava, a novce od žrtava koristio je za kupovinu knjiga. Osuđen je na 12 godina. U zatvoru je bez pomoći napisao (prepisao) neke knjige koje je ranije napamet naučio čitanjem, što je bilo zapanjujuće. Posjedovao je 17 000 svezaka. Tinius ipak nije bio samo biblioman, već i bibliofil jer je knjige i čitao.⁸⁸

Guglielmo B. T. Carrucci della Sommaia, poznat kao Libri (Knjige), rođen je 1803. u Firenci u Italiji. Pripadao je najstarijoj aristokratskoj obitelji, a jedan od njegovih predaka bio

⁸⁴ Usp. Stipčević, A. Nav. dj. (2000.), str. 302.

⁸⁵ Usp. Isto, 55-56, 327-328.

⁸⁶ Usp. Sander, M. Nav.dj., str. 160.-161.

⁸⁷ Usp. Stipčević, A. Nav. dj. (2000.), str. 185.

⁸⁸ Usp. Sander, M. Nav.dj. Str. 168.

je pjesnik Feo della Sommaia, jedan od Petrarkinih prijatelja. S dvadeset godina postao je profesor matematike na sveučilištu, a s dvadeset devet godina počeo je raditi na poznatom sveučilištu Sorbonna. Kada je vlada osnovala komitet za pripremu kataloga svih važnih rukopisa francuskih javnih knjižnica, Libri je dobio posao tajnika. Kako mu je taj posao omogućio ulaz u sve francuske knjižnice, počeo je krasti ogroman broj vrijednih knjiga za svoju privatnu knjižnicu. Uzeo bi vrijedna izdanja, a u knjižnicu bi vratio manje vrijedne kopije istih.⁸⁹ On, međutim, nije bio toliko opsjednut svojom kolekcijom knjiga te se od nje mogao lako odvojiti. Godine 1847. prijateljima je rekao kako mu je dosta sakupljanja knjiga jer mu to oduzima puno vremena te je odlučio napraviti veliku javnu aukciju. Katalog prve Librijeve rasprodaje najzanimljiviji je bibliografski izvor koji se koristi i danas.⁹⁰ Godine 1848. pokrenuta je sudska istraga zbog krađe iz francuskih knjižnica. Kako bi izbjegao još veći skandal, Libri je napustio Francusku i pobjegao u London, a sud mu je, 1850. godine, u odsustvu dodijelio desetogodišnju kaznu zatvora. U međuvremenu se vratio u Francusku te je 1869. godine umro osramoćen i u bijedi u gradu Filesole.⁹¹

Don Vicente, španjolski redovnik iz 19. stoljeća, svoju je dužnost obavljao u cistercitskom samostanu Poblet pored Tarragone te je zbog svoje strasti prema knjigama postao čuvar vrlo vrijedne samostanske knjižnice. Tijekom političkih nemira toga vremena samostan je bio opljačkan. Vjeruje se da je Don Vincente pljačkašima pokazao mjesto gdje se u samostanu čuvalo zlato i srebro kako bi od pljačke spasio dragocjene knjige koje je sa sobom ponio u Barcelonu gdje je otvorio knjižaru. Iako je ondje u ponudi imao brojne rijetke knjige, rijetko ih je prodavao. Zanimljivo je da nikada nije bio viđen kako čita knjigu, znalo se samo da ih posjeduje i u njih gleda, a okretanje stranica bilo mu je jako zanimljivo. Kada je imao priliku kupiti dragocjenu knjigu, bio je primoran prodati nešto iz svoje značajne zbirke, no, kao pravi biblioman, vrlo je nevoljko to činio. Sredinom 1836. godine u Barceloni je održana aukcija knjiga koju su svi kolekcionari željno iščekivali. Ponuđena je unikatna kopija poznate knjige koju je tiskao Lamberto Palmar (prvi tiskar u Španjolskoj) u Valenciji 1482. godine, a zove se *Furs e Ordinacions*. Svaki kolekcionar je bio spreman na bilo kakvu financijsku žrtvu kako bi tu knjigu kupio. Ne želeći da knjiga dođe u ruke Don Vincentea, ostali su knjižari osnovali sindikat kako bi je zajedničkim snagama kupili. Na aukciji je knjigu uspio kupiti Augustino Patxot koji je imao knjižaru tik do Don Vincenteove. Tri dana nakon aukcije, usred noći, Patxotova knjižara se zapalila, a kada su očistili pepeo i prašinu, pronašli su izgorjelo

⁸⁹ Usp. Weihs, J. Interfaces: Bibliomania is Not the Problem. // Technicalities 33, 1(2013), str. 12.

⁹⁰ Usp. Sander, M. Nav.dj. (2000.), str. 158-160. ; Stipčević, A. Nav.dj. (2000.). str. 311-313.

⁹¹ Usp. Isto.

tijelo. Slijedilo je još sličnih događaja: nekoliko tjedana poslije u predgrađu je pronađeno izbodeno tijelo svećenika, pronađena su još tijela vijećnika, mladog njemačkog književnika, poznatog pjesnika, sudca, općinskog dužnosnika- ukupno devet ljudi koji su umrli na isti način, odnosno svi su bili izbodeni. Nije bilo naznaka pljačke; odjeća žrtava sadržavala je novce i vrijedne stvari koje su posjedovali. Nije se činilo ni da su ubijeni zbog političkih razloga jer su žrtve bile iz obje vladajuće stranke u Španjolskoj. Također, isključeno je bilo ubojstvo iz osvete jer su svi ti ljudi bili mirni građani bez osobnih neprijatelja. Ali, jednu su stvar imali zajedničku- svi su bili učeni ljudi, posvećeni čitanju i stjecanju znanja. Kako se sumnjalo na Don Vincentea, naređen je pretres njegove kuće koji je rezultirao pronalaskom knjige koja je na aukciji prodana njegovu konkurentu Patxotu. Da nije bila sakrivena iza knjige Nicholasa Eymerichsa *Directorium Inquisitorum*, koja je govorila o magiji, demonima, herezi i sličnom te privukla pozornost policajaca, vjerojatno ne bi bila pronađena. Don Vincente je bio odmah uhićen. Iako se branio da je ta knjiga bila samo kopija poznatog originala te da je posve nedužan, istraga je pokazala da je posjedovao i knjige koje su pripadale ubijenim ljudima. Don Vincente je priznao krivnju: ušuljao se u Patxotovu trgovinu znajući da ovaj spava u stražnjoj prostoriji te ga je udavio, uzeo poznatu knjigu i zapalio trgovinu. Pitali su ga je li uzeo novac, a on je odgovorio: *Ne, ja nisam lopov*. Pitali su ga je li mrzio Patxota, rekao je: *Ni malo. Kako bi došao do knjige, morao sam ga zadaviti i to sam učinio bez loših osjećaja prema njemu*. Ispričao je kako je došlo i do ostalih ubojstava: *Knjige sam prodavao amaterima, a prije toga sam iz njih otkinuo stranicu. Nekoliko dana nakon što bi otkrili da stranica nedostaje, vratili bi se sa knjigom kod mene u trgovinu, a ja bi ih odveo u stražnju sobu i izbo. Po noći bi tijela odnio na neko mračno mjesto*. Pitali su ga i kaje li se zbog počinjenih ubojstava, a on je začuđeno odgovorio: *Zašto bi se kajao, pa svaki čovjek mora prije ili kasnije umrijeti, a dobre knjige moraju se očuvati*. Prije osude saznao je da primjerak knjige zbog koje je ubio Patxota nije jedan jedini te je shvatio da su sva ubojstva koja je počinio bila uzaludna. Osuđen je na smrt.⁹²

Navedimo i primjer dr. Eloisa Pichlera, njemačkog teologa koji je bio zaposlen kao knjižničar u ruskoj nacionalnoj knjižnici te je u St. Petersburgu od 1869. do 1871. izveo najveću pljačku knjiga iz europske knjižnice. Nosio je veliki, glomazni kaput koje je imao posebne unutrašnje džepove u koje je sakrivao ukradene knjige, a njegova kolekcija se sastojala od

⁹² Usp. Sander, M. Nav.dj., str. 155-158.

rijetkih i vrijednih svezaka kao i velikog broja običnih predmeta koji nisu imali veze s njegovim istraživanjem. Proglasili su ga krivim i prognali ga u Sibir.⁹³

Stephen Carrie Blumberg (poznat kao *The Book Bandit*) 1991. godine proglašen je krivim za najveću pljačku rijetkih knjiga u povijesti SAD-a, preko 23 600 njih. Opljačkao je oko 327 knjižnica i muzeja širom SAD-a i susjednih država. Bio je stručnjak u prikrivanju, a da bi došao do knjiga kretao se i ventilacijskim cijevima u stropovima te se penjao po dizalima. Nije prodavao knjige, samo ih je sakupljao, a njegova zbirka od 19 tona vrijedila je 5,3 milijuna dolara.⁹⁴

Daniel Spiegelman je 1994. godine u *Knjižnici rijetkih knjiga i rukopisa* na kolumbijskom sveučilištu krao knjige te ih, nakon radnog vremena knjižnice, iznosio kroz dizalo čija vrata nisu bila dobro zapečaćena pa mu je to krađu uvelike olakšalo. Nije krao određene knjige, nego one koje mu je bilo lakše iznijeti. U Europu je otišao kako bi ih prodao ljudima koji će zažmiriti na činjenicu da su ukradene, no na koncu je otkriven i uhvaćen.⁹⁵

Kardinal Domenico Passionei puno je puta posjećivao samostanske knjižnice te su primijetili kako nakon njegovog posjeta nedostaje puno vrijednih knjiga. Od tada su ga držali na oku, ali ih je uspio prevariti. Prilikom posjeta zahtijevao je da ga zaključaju u knjižnici dok čita kako ga nitko ne bi ometao te je kroz prozor svojim slugama dodavao knjige koje je želio.⁹⁶

Spomenimo i slučaj Aleksandra Millesa, koji je pljačkao Nacionalnu i sveučilišnu biblioteku u Zagrebu (NSB), danas Nacionalna i sveučilišna knjižnica, od 1982. do 1987. godine, a cijeli taj pothvat, zbog dugotrajnosti, vrijednosti i broja opljačkanih knjiga, opravdano nosi naziv „pljačka stoljeća“. Za stare se knjige počeo zanimati još kao petnaestogodišnjak. Kada je započeo pljačku, imao je samo osamnaest godina. Tijekom dana je dolazio u knjižnicu kao njezin korisnik, a po noći bi, kroz prozor koji je prethodno ostavio otvorenim, ulazio u knjižnicu. U to su se vrijeme još nekategorizirane knjige iz NSB-a zbog nedovoljnih prostornih kapaciteta preseljavale u dvorac Golubovec. Milles je priredio popis knjiga koje su mu pomoćnici, koji su redom bili zaposlenici Knjižnice, trebali odvojiti na posebnu gomilu kako bi ih kasnije iz dvorca i odnio. Zajedno s pomoćnicima Milles je, prepoznavši propuste u osiguranju, iz NSB-a ukrao oko 2000 vrijednih knjiga iz 16., 17., i 18. stoljeća te isto toliko različitih ilustracija koje je izrezivao iz knjiga, grafika, zemljopisnih karata i druge građe te iste

⁹³Usp. Abbott, E. C. People who steal books. // CMAJ 165, 12(2001), 1646- 1647. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC99208/> (2021-06-13)

⁹⁴ Usp. Fletcher, B. Nav.dj

⁹⁵ Usp. Weihs, J. Interfaces: When Bibliomania Becomes Theft. // Technicalities 32, 6(2012), str. 13.

⁹⁶ Usp. Sander, M. Nav.dj., str. 160.

prodavao uglavnom izvan granica Hrvatske. Pogranična policija je 1986. godine uhvatila jednog antikvara s ukradenim knjigama.⁹⁷ Iste te godine otvorio je vlastitu videoteku pod nazivom 666 kako bi “opravdao“ novac koji je zaradio prodajom ukradenih knjiga, a uz to se bavio i snimanjem vjenčanja. Milles je sakupljao, odnosno krao rijetke i važne knjige kako bi ih prodao ili uništio; nije ih čitao niti prikupljao za sebe. Konačan cilj mu je bio spaliti knjižnicu i arhiv sa oko 2,5 milijuna jedinica građe. Osuđen je na kaznu od 15 godina zatvora, koja je nakon žalbe smanjena na 9 godina. Godine 1995. godine u zatvoru je počinio samoubojstvo.⁹⁸

3.4. Bibliomani na udaru kritičara

Primjeri bibliomana kroz povijest su brojni. No, jednako tako bilo je i mnogo onih koji su ih kritizirali te ljudima savjetovali kako trebaju čitati i birati knjige. Tako je već Seneka, rimski filozof i književnik iz 1. stoljeća nakon Krista, u svojoj zbirci filozofskih eseja iz područja praktične etike, *Epistulae morales ad Lucilium* savjetovao čitatelje da treba čitati samo odabrane knjige, a ne sve te da literaturu treba birati pažljivo. Smatrao je, naime, da čitatelje previše knjiga opterećuje umjesto da ih podučava. Tvrdio je, također, da je nezalicama knjiga ukras umjesto sredstvo učenja i da njome dokazuju bogatstvo novca umjesto bogatstva znanja. Vjerovao je i da djela velikih umova ne bi trebala biti uresi zidova.⁹⁹

Posebno se bibliomanima narugao poznati njemački satiričar Sebastian Brant (1457.-1521.) u knjizi *Brod luđaka* koju je napisao 1494. godine. U knjizi je opisao 112 kategorija “luđaka“ koji brodom plove prema *Zemlji luđaka*, ali nikada u nju neće stići jer brod na koncu potone. Jednoj od tih kategorija luđaka pripadaju i bibliomani o kojima piše u poglavlju *O nekorisnim knjigama*. Za Branta su bibliomani oni koji ne razumiju gotovo ništa što u knjigama piše, ali uživaju kada su okruženi mnogobrojnim knjigama raznih autora.¹⁰⁰ U Brantovom *Brodu luđaka*, biblioman ili „knjiška budala“, kako ga naziva, krši Senekino pravilo *Satis est habere, quantum legas* (dovoljno je posjedovati onoliko koliko čitaš) te je tako biblioman definiran kao onaj koji posjeduje puno više knjiga no što je u mogućnosti pročitati i često ih uopće niti ne pročita. Uz to, kupovina knjiga i njihovo sakupljanje oduzimaju im previše vremena.¹⁰¹ Svi bibliomani imaju ogromne knjižnice, ali knjige ne čitaju niti koriste znanja napisana u njima.¹⁰²

⁹⁷ Volarić, D. Iz crnog albuma- Velika pljačka biblioteke. 1989. [dokumentarni film]

⁹⁸ Usp. Stipčević, A. Nav.dj. (2000.), str. 313.

⁹⁹ Usp. Stipčević, A. Nav.dj. (2000.), str. 174.

¹⁰⁰ Usp. Stipčević, A. Nav.dj. (2000.), str. 182.-183.

¹⁰¹ Usp. Metz B.. Nav.dj., str. 249-269.

¹⁰² Usp. Metz, B. Nav.dj., str. 249.

Humanistički znanstvenik, Geiler von Kaysersberg 1509. godine počeo je propovijedati razne propovijedi koje su se temeljile na Brantovu popisu luđaka, pa je tako prva propovijed govorila o knjiškom luđaku kojega je Brant opisao, a Geiler podijelio na sedam tipova prepoznatljivih po zvonjavi jednog od Luđakovih zvona. Prvo zvono najavljuje Ludu koja sakuplja knjige radi slave, kao da su imućno pokućstvo, drugo zvoni u Ludi koja želi postati mudra gutanjem prevelike količine knjiga, treće zvono zvoni u Ludi koja knjige sakuplja, ali ih ne pročita istinski, četvrto doziva Ludu koja voli bogate i raskošne ukrase na knjigama, peto zvonce najavljuje onoga koji uvezuje knjige u bogatu i kvalitetnu tkaninu, šesto poziva Ludu koja piše loše knjige te iste i proizvodi, a da pri tom nije čitala klasike te nema dovoljnog znanja o gramatici, pravopisu ili retorici, a sedma Luda je ona koja prezire knjige te se ruga mudrosti u njima.¹⁰³

3.5. Intelektualni, obrazovni i psihološki profil bibliomana

Bibliomana se na prvi pogled ne može razlikovati od normalne osobe zbog toga što ne posjeduje nikakve određene fizičke karakteristike koje bi ga izdvojile iz mase, pa tako biblioman može biti bilo tko. Međutim, karakterizira ga nekontrolirana strast prema knjigama, pa je u njegovu vlasništvu puno više knjiga nego što može pročitati te ima veliku knjižnicu koju uopće ne koristi. Bibliomani zapravo uopće ne čitaju same knjige već im interes staje na njezinu naslovu, imenu autora, nazivu mjesta tiskanja i izdavanja, formatu, čak i povijesti objavljivanja, te drugim paratekstualnim informacijama koje drže relevantnima za svoju zbirku. Većinom imaju ogromne knjižnice, ali ih ne koriste.¹⁰⁴ Svaki biblioman će prije odabrati rijetkost i originalnost od samog sadržaja.

Biblioman je suprotnost učenjaku što znači da je potlačen i isključen iz društva. Isključenost iz društva ujedno može biti i uzrok i posljedica bibliomanije.¹⁰⁵ Kao svaka bolest, bibliomanija ima određene simptome, točnije nešto što ukazuje na nju. Dibdin je proučavao pojam bibliomanije te je naveo kako razlikuje sedam odlika bibliomanije, a oni uključuju strast za knjigama velikih formata, za originalnim izdanjima, za ilustriranim izdanjima, za jedinstvenim izdanjima, za izdanjima pisanim na pergameni, za prvim izdanjima i opća želja za

¹⁰³ Usp. Manguel, A. Povijest čitanja. Zagreb: Prometej, 2001. Str. 311-312.

¹⁰⁴ Usp. Metz, B.. Nav.dj. , str. 263.

¹⁰⁵ Usp. Paknikar, S. Bibliomania / Bibliokleptomania- A Psychiatric Disorder, 2015. URL: <https://www.medindia.net/patients/patientinfo/bibliomania.htm> (2021-06-10)

starim rukopisima.¹⁰⁶ Također, neki od simptoma koji mogu ukazati na bibliomana nalaze se u njihovim navikama i svakodnevnom ponašanju kao što je navika stjecanja velikih količina knjiga iliti proširivanje vlastite knjižnice, pri čemu te knjige nisu dobro organizirane, teme nisu usko vezane sa svjetonazorom vlasnika knjižnice, zbirka nije čista i uredna i često postoji više primjeraka iste knjige. Biblioman zapravo uopće nije zainteresiran za čitanje knjiga koje posjeduje, ali je istodobno pretjerano posesivan oko vlastite zbirke te se uznemiri na prijedlog da neku od knjiga iz svoje zbirke nekome da ili posudi. Rezultat toga je da se biblioman često udalji od svoje obitelji i prijatelja.¹⁰⁷

Kroz povijest, često su se pobožni i ugledni ljudi okrenuli pomamnom sakupljanju knjiga zbog čega su se čak odlučivali na krađe, ubojstva ili neke druge načine kako bi do određene knjige i došli. Također, političari, profesori, knjižničari, prodavači knjiga, svećenici, biskupi i diplomirani studenti predstavljaju slojeve društva u kojima je bibliomanija bila najzastupljenija.¹⁰⁸

Bibliomani prakticiraju nepravilno i neusmjereno čitanje, odnosno ne čitaju po redu nego samo ono što ih zanima, što je često samo par rečenica ili redaka knjige koje čitaju više puta. Zanimaju ih osnovni podaci, a ne sadržaj same knjige. Također, sve ono što povećava originalnost i rijetkost knjige, a to su posebna, jako rijetka ili stara izdanja, kvaliteta papira, korice, uvezi i slično kod bibliomana budi veliku zainteresiranost. Shodno tome, svakodnevno izuzetno brzo raste cijena knjiga koje su tiskane samo jednom jer takve knjige skoro pa i ne postoje, zbog čega imaju ogromnu vrijednost.¹⁰⁹ Bibliomani su savršeno uvježbali svaku tehniku brzog čitanja (*scanning*, *skipping*, *browsing*), što rezultira time da uopće ne čitaju. Zapravo biraju najzanimljivije dijelove tako da klize (*skimming*) i pregledavaju (*browsing*) po knjizi. Bibliomani sude knjigu po koricama.¹¹⁰

Kao što je već spomenuto, najveći broj bibliomana pripadao je višim i srednjim društvenim slojevima kojima su obrazovanje i knjige bile dostupne. Pripadnici srednjeg staleža nastojali su ukrašavanjem polica svojih domova knjigama postići prestiž u društvu, rezerviran ranije samo za aristokraciju, koji oni sami do tada nisu imali. Bitna im je bila kvantiteta, a ne kvaliteta, što znači da su smatrali da je bolje imati više knjiga koje možda nisu sadržajno

¹⁰⁶ Usp. Metz, B. Nav.dj. str. 263.

¹⁰⁷ Usp. Paknikar, S. Bibliomania / Bibliokleptomania- A Psychiatric Disorder, 2015. URL: <https://www.medindia.net/patients/patientinfo/bibliomania.htm> (2021-06-10)

¹⁰⁸ Usp. Metz, B.. Nav.dj., str. 249-269.

¹⁰⁹ Usp. Metz B.. Nav.dj., str. 250-252.

¹¹⁰ Usp. Isto.

zadovoljavajuće, nego manji broj knjiga kvalitetnog sadržaja. Knjiga za bibliomana predstavlja opsesiju koje se teško može riješiti.¹¹¹ Kazne zatvora možda neće izliječiti ljude od bibliomanije, ali su svakako primjer drugima i upozorenje na ono što ih slijedi ako se okrenu ka krađi knjiga.¹¹²

Bibliomani koji su bili kradljivci pokušavali su uvjeriti svijet da ukrasti knjigu, čak iako je ona vrijedna, nije isto kao i ukrasti zlatne lančice, biserne ogrlice, kravu iz tuđe staje i slično. Jer, ukrasti knjigu je način da se dođe do duševne hrane, izvora informacija te do zanimljivih znanstvenih spoznaja.¹¹³

3.6. Uzroci, simptomi i liječenje

Bibliomaniju mogu uzrokovati razne proživljene traume, zatim depresija i tjeskoba koje, doduše, mogu biti i rezultat stalne brige za zbirku koju bibliomani posjeduju.¹¹⁴ Bibliomanija utječe i na zdravlje pojedinca jer nagomilavanje knjiga u jedan prostor nije higijenski te samim time može doći do razvoja različitih bolesti.¹¹⁵ Biblioman je, osim toga, uvijek zaokupljen svojim mislima pa su zbog toga bibliomani često odbacivani od društva.¹¹⁶ Opsesija knjigama ima općenito loš utjecaj na društveni, privatni i poslovni život pojedinca jer osoba nije u mogućnosti, zbog potrebnog vremena ili drugih čimbenika, ispunjavati svoje dužnosti i obaveze.¹¹⁷

Osobe koje pate od ovog poremećaja često toga nisu ni svjesne, pa nije rijetkost da ih na liječenje odvedu članovi obitelji ili prijatelji na što teško pristaju. Liječnici, također, imaju praksu posjetiti pacijente u njihovim domovima kako bi što bolje procijenili situaciju i donijeli daljnje odluke. Bibliomanima treba psihijatrijska pomoć jer je ovaj poremećaj psihološke prirode.¹¹⁸ Veliku ulogu ima metoda liječenja kognitivnog ponašanja pri kojoj je pacijent upoznat s bolešću i kako se ona odražava na njegovo ponašanje, a samim time i život te je upućen u daljnje korake u rješavanju problema povezanih sa bibliomanijom. Također,

¹¹¹ Usp. Raven, J. Nav.dj., str. 196-209.

¹¹² Usp. Weihs, J. Interfaces: Unusual Security Problems and Plain Greed. // Technicalities 33, 3(2013), str. 15.

¹¹³ Usp. Stipčević, A. Nav.dj. (2000.), str. 301.

¹¹⁴ Usp. Khurana, S. S. Can one be mad (and not just in love) about books (BIBLIOMANIA)?, 2018. URL: <https://medium.com/beatbluewhalechallenge/bibliomania-41759e0c7a6e> (2021-06-13)

¹¹⁵ Usp. Isto.

¹¹⁶ Usp. Isto.

¹¹⁷ Usp. Isto.

¹¹⁸ Usp. Paknikar, S. Bibliomania / Bibliokleptomania- A Psychiatric Disorder, 2015. URL: <https://www.medindia.net/patients/patientinfo/bibliomania.htm> (2021-06-10)

učinkovita metoda liječenja je i pomoću antidepresiva koji su mnogim bibliomanima pomogli da se nose s bolešću, ali da se od iste i uspješno izliječe.¹¹⁹

3.7. Mjere zaštite protiv bibliomana

Kao što je već u više navrata spomenuto, brojni su bibliomani do knjiga dolazili krađom. Toga su bili svjesni i pisari i tiskari, koji su u pisanje i prepisivanje knjiga, a kasnije i u tiskanje, ulagali veliki trud, ali i sami vlasnici knjiga, te su stoga svi oni bili odlučni u namjeri da knjige i zaštite.¹²⁰ Kao jedna od najuobičajenijih mjera tijekom srednjeg vijeka bile su kletve i prokletstva osmišljene kako bi se spriječila krađa knjiga.¹²¹ Naime, na početku ili na kraju same knjige pisari ili vlasnici napisali bi prijeteeće knjižne kletve i/ili anateme (kazne za trajno izopćenje pojedinca iz Crkve za koje nema oprosta ili odrješenja, a odvajaju pojedinca od Boga i društva¹²²) koje bi kradljivca osudili na patnju i bol ako ukradu ili na bilo koji način unište knjigu. Prijetio im se odsijecanjem ruku, kopanjem očiju, paklenom vatrom, demonskim mačem, a česte su bile i osude na izopćenje iz Crkve pa čak i smrt. Knjižne kletve često su bile prikazane i ilustracijama kako bi bolje dočarale sudbinu na koju bi kradljivac bio osuđen, a moglo se naići i na proklete knjige (*cursed books*) koje su donosile nesreću svakome tko bi ih taknuo.¹²³ Činjenica da su se knjižnim kletvama služili u velikoj mjeri i svećenici i redovnici, govori o golemoj materijalnoj i duhovnoj vrijednosti koju su pripisivali svojim knjižničnim zbirkama. Njihove knjige, ne samo da su bile jako skupe za napraviti, nego su bile i jedini primjerci određenih djela koje su služile zajednici, a njihov gubitak mogao je oštetiti razvoj i očuvanje vjerskog identiteta.¹²⁴

U srednjovjekovnim knjižnicama bilo je uobičajeno knjige lancima vezati za police.¹²⁵ To je bio najmanje suptilan, ali najučinkovitiji način da knjige budu sigurne. Knjižnice koje su

¹¹⁹ Usp. Isto.

¹²⁰ Usp. Laskow, S. Protect Your Library the Medieval Way, With Horrifying Book Curses: Medieval scribes protected their work by threatening death, or worse, 2016. URL: <https://www.atlasobscura.com/articles/protect-your-library-the-medieval-way-with-horrifying-book-curses> (2021-08-30)

¹²¹ Usp. Abbott, E. C. Nav.dj. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC99208/> (2021-06-13)

¹²² Usp. Anderson, S. Anatema in Book Curses, 2003. URL: <https://web.archive.org/web/20110706210528/http://capping.slis.ualberta.ca/cap03/sandra/anathema.html> (2021-08-30)

¹²³ Usp. You have been warned: Book Curses (And Cursed Books), 2016. URL: <https://bookbindersmuseum.org/you-have-been-warned-book-curses-and-cursed-books/> (2021-08-29)

¹²⁴ Usp. Drieshen, C. Frying pans, forks and fever: Medieval book curses, 2017. URL: <https://blogs.bl.uk/digitisedmanuscripts/2017/05/frying-pans-forks-and-fever-medieval-book-curses.html> (2021-08-29)

¹²⁵ Usp. You have been warned: Book Curses (And Cursed Books), 2016. URL: <https://bookbindersmuseum.org/you-have-been-warned-book-curses-and-cursed-books/> (2021-08-29)

koristile lance kao zaštitu knjiga od krađe nazivaju se *knjižnice s lancima* ili, na engleskom, „chained libraries“.¹²⁶

Još jedan od načina zaštite knjiga protiv krađe uključuje zaključavanje knjiga u ormare. U ormare ili katkad drvene škrinje obično su se stavljale najvrijednije knjige iz privatnih zbirki.¹²⁷ Također, neke su knjige i unutar škrinja bile pričvršćene lancima za dodatnu zaštitu, ali prakticiranje dvostruke zaštite ipak je bilo rijetko. Sprječavanje krađe putem škrinja bio je vrlo učinkovit jer je škrinja puna knjiga bila preteška za pomaknuti, a lokoti su štitili knjige unutar kutije. Teške i ojačane škrinje ekvivalent su današnjeg sefa.¹²⁸ Nizozemski znanstvenik i stručnjak za srednjovjekovne rukopise Eric Kwakkel objašnjava kako je krađa knjiga u srednjem vijeku bila kao da nekome u današnje vrijeme ukradete automobil koji, kao zaštitu, ima vrlo glasan alarm, a srednjovjekovni ljudi na raspolaganju su imali samo kletve, ormare i lance.¹²⁹

S pojavom tiska za zaštitu knjiga od krađe koristile su se i oznake vlasništva, odnosno *ex librisi*.¹³⁰ *Ex libris* je otisnuti natpis koji se stavlja na unutarnju ili vanjsku stranu korica ili na naslovnu stranicu knjige, a predstavlja oznaku vlasništva te uz njega većinom stoji ime i prezime vlasnika, grb, monogram ili portret onoga koji tu knjigu posjeduje.¹³¹ Ta je oznaka trebala potencijalnog kradljivca odvratiti od nauma ili ga podsjetiti kome bi knjigu trebao vratiti.

4. Zaključak

Bibliofilija postoji otkako postoje pismo i knjiga. Uzbuđenje i ljubav zbog čitanja, smisleno sakupljanje zbirke, poznavanje sadržaja iste i brojne druge karakteristike krasi bibliofila, odnosno onoga koji posjeduje privatnu knjižnicu zbog ljubavi prema čitanju. Nasuprot njima, bibliomane je teško prepoznati na prvi pogled, a ponekad svoju opsesiju vješto skrivaju tijekom cijeloga života. Karakterizira ih nekontrolirana strast prema sakupljanju knjiga, pri čemu im je bitniji fizički izgled knjige te informacije koje ju opisuju, nego sami sadržaj i njegova kvaliteta, a iz svega navedenog možemo zaključiti da su obično bili muškarci. Bibliomani su do knjiga

¹²⁶ Usp. Kwakkel, E. Chain, chest, curse: combating book theft in medieval times, 2015. URL: <https://medievalbooks.nl/2015/07/10/chain-chest-curse-combating-book-theft-in-medieval-times/> (2021-08-30)

¹²⁷ Usp. You have been warned: Book Curses (And Cursed Books), 2016. URL: <https://bookbindersmuseum.org/you-have-been-warned-book-curses-and-cursed-books/> (2021-08-29)

¹²⁸ Usp. Kwakkel, E. Nav.dj

¹²⁹ Usp. Romney, R. 9 Curses for Book Thieves From the Middle Ages and Beyond, 2018. URL: <https://www.mentalfloss.com/article/536874/9-curses-book-thieves-middle-ages-and-beyond> (2021-08-30)

¹³⁰ Usp. *Ex libris*. // Proleksis enciklopedija. URL: <https://proleksis.lzmk.hr/20265/> (2021-09-01)

¹³¹ Usp. *Ex libris*. // Hrvatska enciklopedija. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. URL: <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=18748> (2021-09-01)

najčešće dolazili krađom. Stoga su tijekom povijesti mnogi pojedinci, pa tako i ustanove, željeli zaštititi svoje knjižno blago od krađe, a to im je, manje ili više, uspijevalo pomoću knjižnih kletvi i anatema, oznaka vlasništva, lanaca kojima su dodatno poboljšali mjere zaštite, pomoću zaključavanja knjiga u ormare i slično. O svemu tome riječ je bilo i u ovom završnom radu. Završnim se radom nastojalo ukazati na sličnosti koje među bibliofilima i bibliomanima postoje, jer, naime, predmet njihova zanimanja je isti - knjige, no naglasak je ipak ponajprije bio na razlikama kojih je doista mnogo. Temeljna razlika svakako leži u razlogu prikupljanja knjiga – bibliofili knjige prikupljaju jer vole čitati i žele stjecati znanja ili se možda pri čitanju relaksirati, dok bibliomani knjige prikupljaju radi njihovih fizičkih karakteristika te kako bi se istima hvalili. Razlika postoji i u načinu na koji čitaju. Bibliofili knjige čitaju s razumijevanjem, nastojeći ih sadržajno apsolvirati, dok bibliomani zapravo sadržaj knjiga ne zanima, već su se usavršili u tehnikama brzog čitanja kao što su *scanning*, *browsing* i *skipping*, pa možemo reći da ih knjige u sadržajnom smislu zanimaju samo površno, što je apsurdno s obzirom na takvu strast za njihovim prikupljanjem. Razlikuju se i po načinima kojima do knjiga dolaze – bibliofili ih kupuju ili posuđuju u knjižnicama, dok ih bibliomani stječu na različite načine, a najčešće krađom, pa možemo ustvrditi da je zapravo riječ o svojevršnim kriminalcima. I bibliofili i bibliomani dolaze ponajprije iz viših, a kasnije tijekom povijesti i iz srednjih društvenih slojeva, no najčešće su to bili svećenici, biskupi, političari, vladari država i profesori, oni kojima su knjige i obrazovanje i inače bili dostupni i za koje se držalo da su uvaženi članovi društva. I bibliofili i bibliomani na neki su način kolekcioniranjem knjiga, neovisno o razlozima koji su ih pritom vodili, pridonijeli očuvanju knjižne baštine, odnosno našeg cjelokupnog duhovnog, kulturnog, društvenog i nacionalnog nasljeđa.

5. Literatura

Abbott, E. C. People who steal books. // CMAJ 165, 12(2001), str. 1646- 1647. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC99208/> (2021-06-13)

Anderson, S. Anatema in Book Curses, 2003. URL: <https://web.archive.org/web/20110706210528/http://capping.slis.ualberta.ca/cap03/sandra/anatema.html> (2021-08-30)

Basbanes, N. A. A Gentle Madness: Bibliophiles, Bibliomanes, and Eternal Passion for Books. New York: Henry Holt and Company, 1995.

Berry, L. Bibliomania: the strange history of compulsive book buying, 2017. URL: <https://www.theguardian.com/books/2017/jan/26/bibliomania-the-strange-history-of-compulsive-book-buying> (2021-06-10)

Biblio- Discussion, buying and selling of rare, scarce, out-of-print, and collectible books and related material. URL: http://bibliophilegroup.com/mailman/listinfo/biblio_bibliophilegroup.com (2021-09-01)

Bibliofilija. // Hrvatska enciklopedija (1941.-1945.). Sv. 2. Str. 504.-505. URL: <https://hemu.lzmk.hr/natuknica.aspx?ID=5276> (2021-08-05)

Bibliofilija. // Hrvatska enciklopedija. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. URL: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=7456> (2021-06-12)

Bibliofilija. // Proleksis enciklopedija. URL: <https://proleksis.lzmk.hr/11016/> (2021-08-10)

Bibliomanija. // Hrvatska enciklopedija (1941.-1945.). Sv. 2. Str. 514.-515. URL: <https://hemu.lzmk.hr/Natuknica.aspx?ID=5279> (2021-08-08)

Bibliomania. // Proleksis enciklopedija. URL: <https://proleksis.lzmk.hr/52101/> (2021-08-08)

Biblio-što? URL: <http://afirmator.org/biblio-sto/> (2021-06-10)

Bookworm. // Merriam-Webster URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/bookworm> (2021-08-23)

Cannon, J. Richard De Bury, 2018. URL: <https://www.encyclopedia.com/people/literature-and-arts/libraries-books-and-printing-biographies/richard-de-bury> (2021-08-20)

Carter, J., Barker, N. ABC for book collectors, New Castle, Delaware: Oak Knoll Press and the British Library, 2004.

Dahl, S. Povijest knjige: Od antike do danas. Zagreb: Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1979.

Davis, W. Bible for Bibliophiles: Basbanes' A Gentle Madness Confounds the Naysayers. URL: <http://abacus.bates.edu/pubs/mag/97-Spring/bibliophile.html> (2021-09-02)

De Bury, R. Philobiblon. URL: <https://www.gutenberg.org/files/626/626-h/626-h.htm> (2021-09-02)

Delsaerdt, P. Bibliophiles as Intermediaries: The Case of the Antwerp Book Collector Jean Baptiste Lauwers (1755-1829), 42(2012), str. 193-200. URL: https://www.researchgate.net/publication/270542599_Bibliophiles_as_Intermediaries_The_Case_of_the_Antwerp_Book_Collector_Jean_Baptiste_Lauwers_1755-1829 (2021-06-20)

Dibdin, T. F. The Project Gutenberg eBook of Bibliomania; or Book- Madness, 2009. URL: <https://www.gutenberg.org/files/28540/28540-h/28540-h.htm> (2021-06-10)

Dirda, M. Genuine Book Cases: A Gentle Madness, Bibliophiles, Bibliomanes And the Enternal Passion for Books by Nicholas A. Basbanes. 1995. URL: <https://www.washingtonpost.com/archive/entertainment/books/1995/07/30/genuine-book-cases/18c00df4-ba60-419f-b76d-ae10250d7b08/> (2021-08-22)

Drieshen, C. Frying pans, forks and fever: Medieval book curses, 2017. URL: <https://blogs.bl.uk/digitisedmanuscripts/2017/05/frying-pans-forks-and-fever-medieval-book-curses.html> (2021-08-29)

Ex libris. // Hrvatska enciklopedija. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. URL: <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=18748> (2021-09-01)

Ex libris. // Proleksis enciklopedija. URL: <https://proleksis.lzmk.hr/20265/> (2021-09-01)

Fletcher, B. 10 Things You May Not Know About Bibliomania, 2019. URL: <https://listverse.com/2019/06/15/10-things-you-may-not-know-about-bibliomania/> (2021-06-10)

Griffiths, M. Better collate than never: Can collecting be an addiction. URL: <https://drmarkgriffiths.wordpress.com/tag/bibliomania/> (2021-08-15)

Griffiths, M. D. Hooked and booked, 2013. URL: <https://www.psychologytoday.com/intl/blog/in-excess/201309/hooked-and-booked> (2021-06-10)

Is bookworm positive or negative: Are bookworms devoted or addicted. // Merriam-Webster
URL: <https://www.merriam-webster.com/words-at-play/is-the-meaning-of-bookworm-positive-or-negative> (2021-08-23)

Khurana, S. Can one be mad (and not just in love) about books (BIBLIOMANIA)?, 2018. URL:
<https://medium.com/beatbluewhalechallenge/bibliomania-41759e0c7a6e> (2021-06-13)

Kwakkel, E. Chain, chest, curse: combating book theft in medieval times, 2015. URL:
<https://medievalbooks.nl/2015/07/10/chain-chest-curse-combating-book-theft-in-medieval-times/> (2021-08-30)

Laskow, S. Protect Your Library the Medieval Way, With Horrifying Book Curses: Medieval scribes protected their work by threatening death, or worse, 2016. URL:
<https://www.atlasobscura.com/articles/protect-your-library-the-medieval-way-with-horrifying-book-curses> (2021-08-30)

Manguel, A. Povijest čitanja. Zagreb: Prometej, 2001.

Metz, Bernhard. Bibliomania and the Folly of Reading. // Comparative Critical Studies 5 (2008), 2-3, str. 249-269.

Paknikar, S. Bibliomania / Bibliokleptomania- A Psychiatric Disorder, 2015. URL:
<https://www.medindia.net/patients/patientinfo/bibliomania.htm> (2021-06-10)

Raven, J. Debating Bibliomania and the Collection of Books in the Eighteen Century. // Library and information history, 29, 3(2013.), str. 196-209. URL:
https://courses.helsinki.fi/sites/default/files/course-material/4680976/Raven_Debating%20bibliomania%20and%20book%20collecting.pdf
(2021-06-10)

Romney, R. 9 Curses for Book Thieves From the Middle Ages and Beyond, 2018. URL:
<https://www.mentalfloss.com/article/536874/9-curses-book-thieves-middle-ages-and-beyond>
(2021-08-30)

Sander, M. Bibliomania. // Journal of Criminal Law and Criminology 34, 3. URL:
<https://scholarlycommons.law.northwestern.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3218&context=jclc> (2021-06-10)

Sheridan-Spiegel, Martin. Richard d'Aungerville de Bury, 1287-1345. Emory University. ProQuest Dissertation Publishing, 1986. Str. 1-24. URL:
<https://www.proquest.com/docview/303446130> (2021-08-22)

Sorokin, Branka. Časopis „Hrvatski bibliofil”. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 38 (1995), str. 137-140.

Stipčević, A. Socijalna povijest knjige u Hrvata: knjiga 1. Srednji vijek (Od prvih početaka do glagoljskog prvotiska iz 1483. godine). Zagreb: Školska knjiga, 2004.

Stipčević, A. Socijalna povijest knjige u Hrvata: Knjiga III. Od početka hrvatskog narodnog preporoda (1835.) do danas. Zagreb: Školska knjiga, 2008.

Stipčević, A. Sudbina knjige. Lokve: Naklada Benja, 2000.

The Bibliophile Mailing List. URL: <http://www.bibliophilegroup.com/> (2021-09-02)

Volarić, D. Iz crnog albuma- Velika pljačka biblioteke. 1989. [dokumentarni film]

Weihs, J. Interfaces: Bibliomania is Not the Problem. // Technicalities 33, 1(2013), str. 12-14.

Weihs, J. Interfaces: Unusual Security Problems and Plain Greed. // Technicalities 33, 3(2013), str. 15-17.

Weihs, J. Interfaces: When Bibliomania Becomes Theft. // Technicalities 32, 6(2012), str. 12-14.

You have been warned: Book Curses (And Cursed Books), 2016. URL: <https://bookbindersmuseum.org/you-have-been-warned-book-curses-and-cursed-books/> (2021-08-29)